

TÜRK DİPLOMATİK ARŞİV BELGELERİNE GÖRE CEZAYİR ULUSAL KURTULUŞ MÜCADELESİ 1955-58: TALEPLER VE BEKLENTİLER

Mustafa Türker ARI*

ÖZ

Cezayir ulusal kurtuluş mücadelesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya dengelerinin yeniden kurulduğu bir dönemde uluslararası kamuoyunun gündeminde üst sıralarda yer almıştır. Bu mücadelenin, Fransa'ya karşı bağımsızlığın kazanılmasına dair ikili veçhelerinin yanı sıra, Birleşmiş Milletler (BM), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Bağlantısızlar Hareketi gibi çok taraflı yönleri de mevcuttur. Cezayir'in bağımsızlık mücadelesini veren Cezayir Millî Hareketi (MNA) ve Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) çok taraflı diplomasiye aktif olarak başvurmuş ve bu çabalar diplomatik yazışmaları da beraberinde getirmiştir. Türkiye, diplomatik arşiv belgelerinde de kayıtlı olduğu üzere, Cezayir'in ulusal kurtuluş mücadelesini yakından takip etmiştir. Bu makale, Cezayir kurtuluş mücadelesinin silahlı direnişe dönüştüğü 1 Kasım 1954 tarihini başlangıç alarak, bu mücadelenin talep ve beklentilerinin neler olduğunu Türk diplomatik arşivlerinde yer alan 1955-58 yıllarına ait yazışmalara ve arşiv belgelerine göre incelemektedir. İnceleme, 1958 yılından sonraki dönem için devam ettirilememiştir. Nitekim, 'Cezayir' başlığı altında diplomatik arşivde müteakip yıllara ait belgeler henüz yer almamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Cezayir, ulusal kurtuluş, sömürge, Fransa

* Doktora öğrencisi, Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Başkent Üniversitesi, Türkiye. Makalede belirtilenler, münhasıran yazarın şahsi görüşlerini yansıtmaktadır.

(mustafaturkerari@gmail.com) <https://orcid.org/0009-0007-4657-1916>

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XVII, No. 2, (Ekim 2024)

Geliş Tarihi: 20.12.2023

Kabul Tarihi: 29.07.2024

Bu makaleden alıntı yapmak için: Arı, M. Türker. (2024, Ekim). Türk Diplomatik Arşiv Belgelerine göre Cezayir Ulusal Kurtuluş Mücadelesi 1955-58: *Talepler ve Beklentiler*, YDÜ SOSBİLDER, 17(2), 121-158.

ABSTRACT

**NATIONAL LIBERATION STRUGGLE OF ALGERIA ACCORDING TO THE TURKISH
DIPLOMATIC ARCHIVES 1955-58: DEMANDS AND EXPECTATIONS**

Algeria's national liberation struggle took center stage in the global agenda during a period where global dynamics were being remoulded in the wake of World War II. Beyond the bilateral features associated with gaining independence from France, this struggle also displays aspects of multilateralism, such as through the United Nations (UN), the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and the Non-Aligned Movement. Having fought for Algeria's independence, the Algerian National Movement (MNA) and the National Liberation Front (FLN) have resorted to active multilateral diplomacy – an effort which has resulted in diplomatic correspondence. As recorded in its diplomatic archive documents, Türkiye has closely followed Algeria's national liberation struggle. This article examines the demands and expectations of this struggle, starting on November 1, 1954, when it began to take on an armed character, and continuing through diplomatic correspondences and papers found in the Turkish diplomatic archives between 1955 and 1958. Due to the lack of declassified documents, so far, from 1958 onwards in the diplomatic archives under the name 'Algeria', we are only able to review information from 1955 to 1958.

Keywords: *Türkiye, Algeria, national liberation, colony, France*

---

*'Bir medeniyet cephesi olan Atlantik İttifakı,
Cezayir kadınlarının, çocuklarının ve
erkeklerinin cesetlerinin üzerinde bulunamaz.
Bir özgürlük unsuru olan Atlantik Paktı,
sömürgeci tiranlığın mazereti olamaz.'
Cezayir Millî Hareketi'nin Sürgündeki Lideri
Messali Hadj
(Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 26
Temmuz 1956)*

*'Fransa, Cezayir'i asla
terketmeyecektir.'
Fransa Başbakanı Guy Mollet
(Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 9 Ocak
1957)*

1. Giriş

Avrupa'da Napolyon Savaşları'nın (18 Mayıs 1803-20 Kasım 1815) neden olduğu insan kaybı ve yıkımdan sonra Kıtanın büyük devletleri 19. yüzyılın başında artık barışın sağlanması gerektiğine inanıyorlardı. Ancak, bunun için,

sorunların barışçı bir ortamda ele alınmasına imkân verecek bir mekanizmanın oluşturulması elzemdi. İngiltere, Avusturya-Macaristan, Prusya, Rusya ve Fransa bir araya gelerek Avrupa'daki meseleleri nasıl yürüteceklerine karar verdiler. Bu kapsamda, Napolyon'un ele geçirdiği toprakların ne şekilde bölüştürüleceği konusundan başlanmıştır. Ancak, asıl konu, bundan böyle hiçbir devletin diğerinin çıkarına halel getirmeyecek şekilde hareket etmesiydi. Bir ülke, diğerinin dış politikası üzerinde veto kullanabilecekti. Bunun için ise yakın istişare gerekiyordu ve bu doğrultuda, belirli aralıklarla, kongreler düzenlenmesi ihtiyacı hasıl oldu. Böylece, 1815 yılında Viyana'da 'Avrupa Uyumunu-*Le Concert européen*' (de Sédouy, 2016, ss. 61-69) sağlandı ve dünyanın ilk akdi hükümeti olarak takdim edildi (Attali, 2011, s. 121). Gözetilen denge ilk dönemde olumlu sonuçlar vermiştir; 1823 yılında Fransa, İspanya'ya müdahale için diğer dört devletin onayını almıştır. 1831'de beş devletin rızasıyla Belçika'nın bağımsızlığı ortadan kaldırılmıştır. Ancak İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) giderek artan etkisinin mukabele edilmesi gerektiği düşüncesiyle, Avrupa uyumundan yavaşça ayrılmaya başladı (Attali, 2011, s. 122).

Fransa, 16. ve 17. yüzyıllarda kendisini dünyanın merkezine konumlandırma fırsatı bulamamıştır. 19. yüzyılda Avrupa'da güçlenmeyi sürdürmüş ve bu sürece Afrika'da bir sömürge imparatorluğu kurarak devam etmiştir (Attali, 2011, s. 159). Ancak, sömürge topraklarında 20. yüzyılın başından itibaren bağımsızlık tohumlarının yeşermesiyle birlikte sömürgeci ülkelerle mücadele tedricen başlamıştır.

Bu çerçevede, Cezayir bağımsızlık liderlerinin, Cezayir topraklarındaki mücadelenin silahlı bir nitelik aldığı 1 Kasım 1954 tarihinden itibaren talep ve beklentileri birincil kaynaklara göre nelerdi? Makale, bu sorunun yanıtını bahse konu tarih esas alınarak 1955-58 dönemine ilişkin kamuoyuna açıklanmış bulunan Türk diplomatik arşiv belgelerine istinaden incelemektedir.

Makale, söz konusu diplomatik arşiv belgelerinde yer alan konuları, bahsi geçen yıllarda vuku bulan önemli uluslararası gelişmelere -1955 Bandung Konferansı ve 1956 Süveyş Krizi- de değinmek suretiyle değerlendirmekte; arşiv belgelerinde özlü diplomatik anlatımdan bilistifade, ilgili literatüre katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

2. Fransa'nın Cezayir'i İşgali: Hukuki Manzara

Cezayir, 314 yıl (1516-1830) Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır (Tütüncü, 2013). Barbaros Hayrettin Paşa'nın 1516 yılında Cezayir'i Osmanlı İmparatorluğu'na katması (Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, 1992) sonrasında Padişah I. Selim Barbaros'u Cezayir Beylerbeyi ilan etmiştir. Fransız ve İspanyolların Cezayir'i almak üzere zaman içinde yapmış oldukları teşebbüsler sonuç vermemiştir. Fransız ihtilali sırasında Osmanlı'ya bağlı Cezayirli Beyler, Fransa'ya yardımda bulunmuşlardır. 1827 yılında Cezayir Beyi Ağ Hüseyin Paşa zamanında Fransa üç yıl süreyle Cezayir'i abluka altında tutmuş, 5 Temmuz 1830 tarihinde de başkent Cezayir'i işgal etmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Ocak 1955). Cezayir Ulusal Kurtuluş Hareketleri'nin belgelerinde belirtildiğine göre, bu tarihten itibaren Fransa'da göreve gelen farklı rejimler ve hükümetler, Cezayir halkını kitleler halinde baskı altına almışlar, ülkenin temel altyapısını ortadan kaldırmışlar, Cezayir halkına ahlaki ve ekonomik açıdan zarar vermişlerdir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 14 Mayıs 1955). Osmanlı İmparatorluğu'nun ABD nezdindeki Büyükelçisi A. Rüstem Bey de bu duruma, 8 Eylül 1914 tarihinde ABD'de yayınlanan Evening Star gazetesinde münteşir beyanında değinmiştir (Erol, 1973, ss. 53-54).

Fransız Devrimi'nin özgürlük, eşitlik, kardeşlik sloganları Cezayir'de geçerli olmamış, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Fransa'nın da kabul ettiği evrensel ilkeler Cezayir'e uygulanmamıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 14 Mayıs 1955). Fransa, 1830'da Cezayir'i işgalinden sonra ülkeyi tedricen Fransa topraklarına hukuken katma sürecinde aşağıdaki mevzuatı çıkarmıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Eylül 1955):

- 22 Temmuz 1834 tarihli Emirname: Cezayir, Fransa mülküdür. Fransa Harp Bakanlığına bağlı bir askerî hükümet kurulmuştur.
- 4 Mart 1848 tarihli Kararname: Cezayir, Fransa'nın ayrılmaz bir parçasıdır.
- 14 Temmuz 1865 tarihli Danışma Senatosu kararı: Cezayir'deki tüm Müslümanlar Fransızdırlar.
- 24 Ekim 1870 tarihli Kararname: Cezayir, Fransa'nın 'vilayeti' olarak ilan edilmiştir.
- 29 Mart 1871 tarihli Kararname: Cezayir'e Fransa İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir Vali atanmıştır.

- 7 Mart 1944 tarihli Emirname: Cezayir'deki bütün Müslümanlar Fransız olarak kabul edilmiş ve birkaç bin Cezayirliye Fransız vatandaşlığı verilmiştir.

Fransa, bu süreçlerle Cezayir'i tam ilhak yoluna gitmiş ve anavatan topraklarına katmıştır. Ülkesinde 1848 ihtilalinden sonra yönetimi ele alan Fransız hükümeti, Cezayir için bir Anayasa kabul etmiştir. Buna göre Cezayir, Fransız Meclisi'nde dört milletvekiliyle temsil edilecekti. 1856 yılında Cezayir'in idaresi, Fransa hükümetinde 'Cezayir ve Sömürgeler Bakanı' tarafından askerî bir tarzda yapılmıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Ocak 1955).

İkinci Dünya Savaşı sırasında, Fransa'nın muhalefetine rağmen ABD, Cezayir'e asker çıkarmış ve General Charles de Gaulle'ün başkanlık ettiği 'Hür Fransız Hükümeti'nin merkezi Cezayir olmuştur (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Ocak 1955).

Cezayir, Konstantin ve Oran, Fransa vilayetleri olarak Fransa idari sisteminde yer almıştır. Bu bölgelerde, bahsi geçen dönemde, bir milyondan fazla Fransız nüfus yaşamaktadır. Yerel yönetimlerde çoğunluk, her zaman Fransa'nın elindedir. Millet Meclisi'nde de yerel halkın lehine bir durum söz konusu değildir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 30 Haziran 1952). Sina Akşin, Cezayir'e çok sayıda Fransızın yerleşmiş olmasının Cezayir'in Fransa'nın bir parçası sayılmış olabileceğine dikkat çekmektedir (Akşin, 2022).

Cezayir halkı tüm bu hukuki metinleri reddederek protesto etmiş, barışçıl talepleri herhangi bir karşılık görmediği için ise 1 Kasım 1954'den itibaren silahlı direniş başlatmıştır. Cezayir topraklarının Fransa yönetimine direnip direnmediği, Fransız işgali öncesinde Cezayir'de bir yönetimin bulunup bulunmadığı, iki ülke arasında her dönemde tam bir uluslararası hukuk mücadelesine dönüşmüştür. Nitekim Fransa Başbakanı Guy Mollet 1957 yılında yaptığı bir konuşmada, ülkesinin Cezayir topraklarını ele geçirmesinden önce orada barbarlığın hüküm sürdüğünü, terör grupları ve anarşinin bulunduğunu, bir 'Cezayir'den söz edilemeyeceğini, sahada kaotik bir ortamda Arap kabilelerinin bulunduğunu, Fransa'nın Cezayir'e müdahalesinin Akdeniz'de kol gezen ve Cezayir'de yuvalanan korsanların faaliyetlerine son verdiğini ileri sürmüştür (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 9 Ocak 1957).

Fransa'nın bu iddialarına karşı Cezayir cephesince, Cezayir'in 1830'da Fransa'nın işgali öncesinde bağımsız bir ülke olduğu, ABD ve Fransa'yla yapmış

olduğu anlaşmaların bulunduğu, Amerikan Devrimi sonrasında 1795’de ABD’yle bir anlaşma imzaladığı, 1789 Fransız devrimcilerine, Fransa’ya karşı Avrupa devletlerinin ambargosu ve İngiliz ablukası sırasında beş yıl süreyle kredi yardımı yaptığı, Cezayir halkının, Fransa yönetimine her daim karşı çıktığı, Fransa ve Cezayir arasında sömürge yönetimiyle alakalı imzalanmış bir anlaşma bulunmadığı, Cezayir direniş liderlerinden Şeyh Abdülkadir’in 15 yıl boyunca, Lalla Fatma’nın da 10 yıl boyunca Fransa’ya karşı mücadele verdiği, hiçbir Cezayirlinin, Fransa mevzuatının Cezayir’de uygulanmasına icazetinin bulunmadığı kaydedilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 12 Nisan 1956). Şeyh Abdülkadir idaresindeki ayaklanma nedeniyle Fransa, Cezayir’de daimî olarak önemli bir askerî kuvvet bulundurmak ihtiyacını hissetmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Ocak 1955).

Bu bağlamda, Fas ve Tunus’a Fransa tarafından bağımsızlık tanınması sürecinin farklı bir mecrada ilerlediğine dikkat çekmek gerekmektedir. Nitekim bu iki ülke, Cezayir’den farklı olarak, Fransa ‘koruması’ (*protectorat*) altında Fransa mevzuatı açısından ‘vilayet’ (*département*) olan Cezayir’e göre farklı statüde yer almıştır. Fas ve Tunus’un bağımsızlık süreci eş zamanlı ilerlemiş; Fas ve Fransa arasındaki bağımsızlık sözleşmesi 2 Mart 1956’da, Tunus ve Fransa arasında ise 20 Mart 1956’da imzalanmıştır (Boulares, 2012, s. 679). Fransa, Tunus’a bağımsızlık öncesinde metinleri, 31 Ağustos 1955 tarihinde Paris’te teati edilen Anlaşmalarla –dışişleri ve savunma konuları hariç– özerklik tanımıştır. Yeni Destur partisi mensupları, asıl hedefin tam bağımsızlık olduğunu açıklamışlardır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 31 Ağustos 1955). Fransa Başbakanı Mollet, 1957’deki mezkûr konuşmasında, bağımsız devletler olan Fas ve Tunus’u Cezayir’deki gelişmeler bağlamında Fransa’nın ‘içişlerine karışmaması gerektiği’ hususunda uyarmıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 9 Ocak 1957).

3. Cezayir Silahlı Mücadelesinin İlk Yıllarında Uluslararası Ortam: Üç Mesele

Fransa sömürge yönetimine karşı Cezayir silahlı direnişinin resmen 1 Kasım 1954 tarihinde başlamış olduğu bir dönemde, her şeyden önce, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) Ortadoğu’da nüfuzunu arttırmaya başladığını, bunun da ABD ve müttefikleri tarafından bir endişe kaynağı olarak yakından izlendiğini belirtmek gerekir.

Bu endişenin en veciz ifadeleri, ABD Senatosu'nda 6 Şubat 1957'de yapılan ve ABD'nin Suudi Arabistan Büyükelçisi George Wandsworth'un Senatör J. William Fulbright'in sorularına verdiği yanıtta görülmektedir. Senatör Fulbright, bölgeye (Yakın Doğu) yönelik bir Rus saldırganlık tehlikesinin bulunup bulunmadığını sormuştur. Büyükelçi Wandsworth, bu tehlikenin bulunduğunu, 1945'te Rus meslektaşının Beyrut'ta gelişinden sonra bölgeye Rus etkisinin girdiğini ve o tarihten itibaren güçlendirildiğini, Rusya'nın bölgeye yönelik baskılarının arttığını, Yakın Doğu'nun Rusya için stratejik önemi haiz olduğunu, Rusya'nın sıcak denizlere inmek istediğinin bilindiğini, şimdi bölgede kanıtlanan petrol rezervleriyle de bu önemin arttığını belirtmiştir. Büyükelçi, 1955 yılının Rusya'nın bölgeye baskılarında kritik bir yıl olduğunun hissedildiğini söylemiştir (United States Government Printing Office, 1957).

Senatör Fulbright, sözkonusu Senato görüşmesinde, Büyükelçi Wandsworth'a Rusya ve Mısır arasındaki silah satışı anlaşmasını sormuştur. Senatör, 1955 İlkbaharında Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır'ın ABD'den silah istediğinde ABD'nin bu isteği kabul etmediğini belirtmesi üzerine Büyükelçi Wandsworth, ABD'nin bu talebi geri çevirmediğini, Abdülnasır'ın önerdiği fiyatın çok düşük olduğunun değerlendirildiğini, ancak Abdülnasır'ın her iki tarafla da müzakere ettiğini düşündüğünü söylemiştir. Senatör Fulbright, bu konunun ABD Dışişleri Bakanı F. Dulles'in Senato'da 24 Şubat 1956 tarihindeki ifadesinde de gündeme geldiğini kaydetmiştir (United States Government Printing Office, 1957).

1955-56 dönemine uzanan süreçte uluslararası ortamı şekillendiren ikinci önemli gelişme, sömürgelerin bağımsızlık süreçleri ve bağımsızlıklarını kazanan Afrika ve Asya ülkelerinin Doğu ve Batı Blokları dışında yeni bir hareketi oluşturmalarıdır. Hareket, 'Üçüncü Dünya', 'Asya-Afrika Bloku', 'Tarafsızlar' veya 'Bağılantısızlar Bloku' gibi isimler almıştır (Armaoğlu, 1983, s. 624). Asya-Afrika Bloku ülkeleri, 18-24 Nisan 1955 tarihlerinde Endonezya'nın Bandung şehrinde toplanmıştır (Armaoğlu, 1983, ss. 624-625). Bloku oluşturan ülkeler, Bandung Konferansı'nda Cezayir meselesini de ele almışlardır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 16 Nisan 1956).

Bu dönemde yaşanan üçüncü gelişme ise Süveyş Kanalı krizidir. Meselenin özü, Mısır Devlet Başkanı Abdülnnâsır'ın 26 Temmuz 1956'da İskenderiye'de yaptığı konuşmada Süveyş Kanalı'nı millîleştirdiğini ilan etmesidir. Kanalı o güne kadar bir İngiliz-Fransız şirketi işletmekteydi. Her iki

devlet de Abdülnnâsır'a sert tepki göstermiştir. SSCB, bu meselede Mısır'ın yanında yer almıştır. İngiltere, Fransa ve İsrail birleşerek Mısır'a karşı ortak bir tutum benimsemiştir. İsrail, Mısır'a 29 Ekim 1956 günü saldırmıştır. İngiltere, Fransa ve İsrail ortak planından haberdar olmayan ABD tepki göstermiş ve Mısır topraklarından Fransa ile İsrail'in çekilmesini talep etmiştir. Süveyş Kanalı krizi sonucunda Sovyet Rusya'nın Arap dünyasındaki itibarı artmıştır (Armaoğlu, 1983, ss. 499-500).

Bu bölümde özetle ele alınan üç meseleye, makalenin kapsamı dışında kalmakla beraber, bölgedeki bir diğer önemli gelişmenin daha eklenmesi esasen mümkündür: Karşılıklı Güvenlik ve Savunma Teşkilatı. 12 Ocak 1955'de imzalanan Türkiye-İrak Muahedesi'yle kurulan, keza iki ülke arasında 24 Şubat 1955'de imzalanan Türkiye-İrak Karşılıklı Güvenlik ve Savunma İşbirliği Anlaşmasına dönüşen, 5 Nisan 1955'te İngiltere'nin, 23 Eylül 1955'te Pakistan'ın ve 3 Kasım 1955'te İran'ın katıldığı 'Bağdat Paketi' olarak bilinen Teşkilat, Türkiye ve Fransa arasında yoğun diplomatik girişimlere neden olmuştur (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 13 Mart 1955 ve 15 Mart 1955).

4. Cezayir Ulusal Kurtuluş Mücadelesi ve Sahra'da Petrol Keşfi

Cezayir ulusal kurtuluş mücadelesi, 1 Kasım 1954 tarihinde silahlı direniş haline dönüşmüş olmakla birlikte, Kuzey Afrika'da Fas ve Tunus'taki bağımsızlık hareketleriyle benzer bir stratejik değerlendirmeye tabi tutulması isabetli olacaktır. Nitekim, T.C. Paris Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne 1952 yılında gönderilen bir değerlendirmede, Kuzey Afrika'daki meselelerin bölgede bütüncül bir bakış açısıyla ele alındığı görülmektedir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 30 Haziran 1952). Buna göre, Tunus'taki durum açısından, ülkede 1952 yılında yapılması planlanan reformlar Tunuslu münevver zümre (*Néo-Destour*) (Boulares, 2012, ss. 564-569) ve Tunus Fransızlarıyla (*colon*) arasındaki mücadeleyi tetiklemekte, münevverler de istiklal elde etmek için Fransa'yla mücadelelerinin yanı sıra Tunus Beyi'ne de karşı savaşmak zorundadır. Nitekim Tunus Beyi, istiklal mücadelesi bakımından leh ve aleyhte bir tutum benimsememektedir. Meselenin bir de ABD boyutu vardır. Kuzey Afrika'daki sömürgelerde reform yapılması için ABD'nin Fransa'ya baskı uyguladığı görülmektedir. Fransa'nın bu baskıyı hafifletmek için Tunus'a ilaveten Fas'ta da ikincil derecede önem taşıyan mahalli idarelerle ilgili bazı düzenlemelere yönelmesi, 4 Kasım 1952'de gerçekleştirilen ABD Başkanlık seçimlerinde bir seçim malzemesi şeklinde ortaya

çıkan sömürgeler konusunda ABD'ye yönelik bir mesaj olarak yorumlanmıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 30 Haziran 1952). Aynı değerlendirmeye göre Cezayir, Fas ve Tunus'taki gelişmeler bakımından dikkate alınması gerekmektedir. Dolayısıyla, 1952 yılından itibaren bu iki ülkede yaşanan bağımsızlık taraftarı hareketler Fransa'nın kuzey Afrika'daki iki ana eksenini temelinden sarsmıştır. Libya'nın 1951 yılındaki bağımsızlığına şiddetle karşı çıkan Fransa, Libya'nın bağımsızlığının Kuzey Afrika'daki sömürgelerine tesirini görememiştir. O dönemde Fransa iç politikasında sömürgeler konusundaki eğilimlere bakıldığında, sosyalistler Kuzey Afrika'daki sömürgelerin istiklal sürecine sokularak, ortak devlet kurulmasına olumlu bakmaktadırlar. Komünistler ise, Kuzey Afrika milletlerinin istiklale kavuşturulması gerektiğini ve Fransa'yla ilgilerinin kesilmesini savunmaktadırlar. Bu iç ve dış gelişmeler muvacehesinde, 1952 yılı itibariyle Kuzey Afrika'daki gelişmelerin hangi yöne evrileceği hususunda değerlendirme yapılamayacak bir dönem başlamıştır. Ancak, bu bölgedeki bir anarşi, Sovyetlerin işine yarayacaktır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 30 Haziran 1952). Cezayir'deki bu dönemde meseleleri daha karmaşık hale getiren diğer bir gelişme ise, nükleer testlere ilişkin mekân tespitine (Yahi, 2023) ilaveten ülkenin güneyindeki petrol keşifleridir.

Esasen, T.C. Paris Büyükelçiliği'nin 31 Ocak 1957 tarihinde yaptığı bir değerlendirmeye göre, Sahra bölgeleri 1947 yılından itibaren Fransızlar bakımından büyük önem kazanmıştır. 1946-56 döneminde yapılan araştırmalar sonucunda, bu bölgelerde büyük yeraltı zenginlikleri tespit edilmiştir. Önemli bakır, demir, uranyum ve kömür madenleri bulunmuştur. Doğalgaz ve petrol damarlarına rastlanmıştır. 1957 yılında 12 şirket Sahra bölgelerinde petrol hafriyatı yapmaktadır. Cezayir'in Libya sınırındaki Edjele ve Hassı Messaud mevkiinde bulunan petrol damarlarına büyük önem verilmektedir. Bu kuyulardan ileride yıllık 5 milyon ton petrol üretimi mümkün olduğu bildirilmektedir. Bu hacim, Fransa'nın yıllık petrol tüketiminin %25'ine tekabül etmektedir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 31 Ocak 1957).

Nitekim, Fransa ve ABD petrol şirketleri arasında Suudi Arabistan'da süren rekabetin neticesinde Total şirketinin önceli olan Fransız şirketi CFP'nin Suudi Arabistan'dan pay alamaması büyük hayal kırıklığı yaratmış; General de Gaulle, Cezayir'de bulunan petrolerin Fransa'nın kaderini değiştireceğini açıklamıştır (Auzanneau, 2018, s. 190). 1946 yılından itibaren Cezayir'in güneyindeki Sahra çölünde petrol araştırmaları yaparak 1956'da Hassı Messaud

bölgesinde petrol, Hassı R'mel bölgesinde ise gaz bulan Fransa'nın, ABD ve İngiltere karşısında enerji bağımsızlığını elde etmek yolundaki çabaları Fransa Enerji Programı Başkanı Pierre Guillaumat'ın teknik çalışmaları sayesinde gerçekleşmiştir (Auzanneau, 2018, s. 271). Fransa'nın Sahra'nın güneyindeki araziye değerlendirmek amacıyla tasavvur ettiği projelerde Alman sanayisine ilaveten İtalyanlardan da yararlanması ihtimali mevcuttur. Bu çerçevede, Fransa-İtalya ilişkilerinin geliştirilmesi hususunda üst düzey temaslar yapılmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 10 Ocak 1955). Cezayir'deki petrol keşifleri, Fransa'nın 1960 yılında %90 olan petrole dış bağımlılığını, Cezayir'in istiklaline kavuştuğu 1962 yılında %60'a indirmiştir (Auzanneau, 2018, s. 282). Cezayir 'meselesi'ni petrol konusundan ayırmaya gayret eden Fransa, 1956 yılından itibaren bir 'ortak refah alanı' yaratmaya çalışmıştır.

Bu girişime dair plan, Başbakan Guy Mollet'nin hükümetinde önemli bir rolü bulunan, Fildişi Sahili'nin gelecekteki Cumhurbaşkanı Félix Houphouët-Boigny tarafından hazırlanmıştır. Buna göre, Cezayir'de petrol keşfinden yaklaşık altı ay sonra, 10 Ocak 1957'de, 'Sahra Bölgeleri Ortak Örgütü' (Common Organization of the Saharan Regions- OCRS) bir kanunla ihdas edilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 31 Ocak 1957). Amacı, Cezayir, Moritanya, Nijer, Sudan ve Çad tarafından yönetilen, Fransa'nın Sahra bölgelerinde ekonomik genişlemesinin ve sosyal gelişiminin sağlanmasıdır (Auzanneau, 2018). 1957 Ağustos ayında, 'Oasis' ve 'Saoura' bölgeleri, Fransa vilayetleri olarak OCRS bünyesinde Fransa topraklarına dahil edilmiştir. Böylece, petrol bölgeleriyle Fransa idari sistemi arasında hukuki bağ tesis edilmiştir (Bkz. CDHA). 1 Haziran 1958'de Fransa Başbakanı olarak göreve başlayan Charles de Gaulle, Cezayir petrolü başta olmak üzere Afrika ülkelerinin ham maddeleriyle yakından ilgilenmiş, Jacques Foccart ve Pierre Guillaumat gibi Cezayir petrol araştırmalarıyla ilgilenen kişilerle yakından çalışmıştır. 1954 yılından itibaren Rothschild bankasında çalışan Georges Pompidou, de Gaulle'den sonra Başbakan olarak görev yapmış; ancak, önceki görevi sırasında Cezayir petrolerinin ilk yatırımcıları arasında bulunan Fransa-Afrika petrol araştırma şirketi Francarep'in idarecisi olarak da çalışmış, Francarep ve Rothschild bankası arasında bağlantı kurulmasını sağlamıştır. Rothschild bankası CFP'nin en büyük hisse sahibidir. Pompidou, Cumhurbaşkanı de Gaulle tarafından ilk kez kabinde yer aldığı anda, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'yle (*Front de libération nationale* – FLN) bağımsızlık sürecinde gizli müzakereleri sürdürmüş, FLN temsilcileriyle ilk kez

İsviçre'nin Luzern şehrinde 20 Şubat 1961 tarihinde bir araya gelmiştir. FLN ile 5 Mart 1961 tarihinde İsviçre'nin Neuchatel kentinde Rothschild bankası Genel Müdürü de görüşmüştür (Auzanneau, 2018, ss. 283-284).

Cezayir petrolünün keşfi, ABD tarafından da yakından takip edilmiştir. ABD Senatosu'nda 5 Şubat 1957 tarihinde yapılan toplantıda Senatör Fulbright, ABD Dışişleri eski Bakan Yardımcısı Herbert Hoover Jr.'a Cezayir'in güneyinde petrol keşfiyle ilgili gelişmelerden haberdar olup olmadığını sormuştur. Haberdar olmadığını, ancak iyi bir keşif çalışması yürütüldüğünü bildiğini, bir veya iki petrol kuyusunda çalışmanın devam ettiğini, fakat, keşfin gerçekleştiğini veya petrolün pazarlandığını düşünmediğini ifade eden Hoover, Senatör Fulbright'in ABD petrol şirketlerinin Fransızların Cezayir'den atılması amacıyla Cezayirlileri kışkırtıp kışkırtmadıklarına dair duyumlara ilişkin sorusunu bunun asla gerçek olmadığı, bu konuda herhangi bir istihbarat veya benzeri bir rapor görmediği şeklinde yanıtlamıştır (United States Government Printing Office, 1957). Toplantıda Senatör Smith'in benzer bir sorusunu yanıtlayan Hoover, ABD ve Fransa'ya kötü davranmak isteyenlerin bu duyuları ortaya atabileceklerini, eğer kendisi bir komünist olsaydı, ABD ve Fransa'nın arasını bu şekilde açmayı düşünebileceğini; petrol araması yapacak şirketlerin, hatırladığı kadarıyla, normal mevzuat uyarınca ihaleyle belirlendiğini; birçok ülkeye ait şirketin bu ihalelere katıldığını; büyük hissesi Fransız devletine ait bir şirketin ise, Cezayir topraklarında önceliğinin bulunduğunu ve anılan şirketin bulunduğu bölümlere diğer şirketlerin girişlerine izin verilmediğini; tabiiyle Fransızların (kendi topraklarında) ilk kuyuyu kazma hakkının bulunduğunu söylemiştir (United States Government Printing Office, 1957, s. 624). Cezayir petrolüne ilişkin ilgi, ülkenin 1962'de bağımsızlığını kazanması sonrasında da devam etmiştir.

5. Cezayir Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin Uluslararası Boyuta Taşınması

Cezayir ulusal kurtuluş mücadelesinin Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde uluslararası boyuta taşınmasında 1955 Bandung Konferansı ile 1955-56 yıllarında NATO'da Cezayir konusundaki görüşmeler önemli rol oynamıştır.

Cezayir Ulusal Kurtuluş Ordusu ve Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni temsil eden Cezayir heyeti tarafından Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) imzacı devletleri hükümetlerine 1 Haziran 1955 günü verilen muhtıra, 1 Kasım 1954'de Fransa tarafından Cezayir direnişine karşı yürütülen askerî operasyon

başarısız olduğu, 40,000 askerden oluşan ve Fransa parlamentosunda da bahsedildiği üzere, ‘napalm’ gibi çeşitli kimyasal silahlar dahi kullanılan harekate karşı Cezayir direnişinin başarı kaydettiğine dikkat çekilmiştir. Belgede, 1955 Ocak ayının sonlarına doğru, Aurès’e 50,000, Kabyle’ye 15,000 Fransız askeri gönderilerek Cezayir direnişine karşı yeni bir operasyon başlatıldığı, 11 milyon Cezayirlinin direnişinin Fransa’nın ‘Bahar Operasyonu’ planı akim bıraktığı, ancak Fransa’nın 100,000 kişilik askerî kuvvetle Cezayir direnişini bastırmaya çalıştığı ve Almanya’daki mekanize tümenini Konstantin şehrinin kuzeyine konuşlandırdığı bildirilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Haziran 1955). Fransız basınında aynı tarihlerde, Cezayir’de Fransız makamlarınca yapılan mezalimden bahsedilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 27 Ocak 1955).

Bu noktada, Fransa’nın NATO’ya tahsisli, Almanya’daki kuvvetlerinin bir bölümünün Cezayir’e sevk edilmesine yönelik talebinin bulunduğu ve bunun Cezayir Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin gündemine alınarak, bir uluslararası mesele haline getirildiği görülmektedir. Muhtırada, 19 Kasım 1954 Baltimore Sun gazetesinin, ‘Fransa NATO Kuvvetleri Kuzey Afrika’ya gidebilir’ başlığıyla çıktığına, NATO’da bu konunun konuşulduğunun anlaşıldığına, NATO Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı General A.M. Gruenther ile Fransa Genelkurmay Başkanı General Austin Guillaume arasında bu konunun ele alındığını gazetenin bildirdiğine dikkat çekmekte; Fransa İçişleri Bakanı François Mitterand’ın, 20 Kasım 1954 tarihli *Le Parisien Libéré* gazetesine verdiği mülakatta, ulusal bütünlüğün sağlanması bakımından gerekli görülürse, bunun yapılabileceğini belirttiği bildirilmektedir. Muhtırada, esasen, ‘Atlantik dayanışması’ çağrısıyla Fransa’nın NATO’nun mutabakatıyla Almanya’dan asker çekerek Cezayir’e konuşlandırılması eleştirilmekte ve bu durum tüm dünyadaki özgürlük taraftarı olan halklar için bir mesele olarak takdim edilmektedir (Hindistan Başbakanı Shri Nehru 17 Mart 1953 tarihinde Hindistan Meclisinde yaptığı konuşmada, ‘NATO’nun sömürgeci köleliğin kötüleşmesine olanak tanınmasına izin verilmemelidir’ beyanında bulunmuştur). ‘NATO bir savunma örgütü müdür? Yoksa karşıtlarının ileri sürdüğü gibi saldırı örgütü müdür?’ sorusunun sorularak, yanıtının Fransa’nın NATO’nun Cezayir direnişine karşı müdahil olmasına yönelik baskıları karşısında benimsenecek tutumla derhal açıklığa kavuşacağı belirtilen muhtırada, NATO ülkelerinden, özellikle ABD’den, şu talepler sıralanmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 27 Ocak 1955):

- Fransa'nın NATO'ya tahsis ettiği kuvvetlerin Cezayir halkına karşı kullanımının engellenmesi;
- Fransa'nın NATO'ya tahsis ettiği kuvvetlerin sömürge halklarına yönelik kullanılmasına izin vermemesi ve bu kuvvetlerin geri çekilmesi;
- Savunma için tahsis edilen kuvvetlerin Cezayir devrimine (direniş hareketine) karşı kullanımına izin verilmemesi;
- Bandung Konferansı'nda Cezayir ve Kuzey Afrika konusunda kabul edilen karara (Cezayir, Tunus ve Fas halklarının kendi kaderlerini tayin haklarının tanınması) destek beyan edilmesi; Fransa'ya, Kuzey Afrika meselesine barışçıl bir çözüm bulunması çağrısının yapılması.

Fransa'nın Almanya'da NATO'ya tahsisli kuvvetlerinin bir bölümünün Cezayir'e konuşlandırılması konusu, Times Late London Air Edition gazetesinin 20 Mayıs 1955 ve Le Monde gazetesinin 28 Mayıs 1955 tarihli nüshalarında da konu edilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 14 Mayıs 1955). Time gazetesi de Fransa'nın NATO nezdindeki girişimi hakkında haber yapmıştır (Time, 1955).

Cezayir'in Fransa'nın NATO'ya tahsisli Almanya'da konuşlu kuvvetlerinin bir bölümünün Cezayir'e gönderilmesine izin verilmemesine dair girişimlerinin NATO'da bir sonuç vermemesi üzerine, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi adına Mohamed Khider, 2 Haziran 1955 günü, bir beyanat vermiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 2 Haziran 1955). Bu çerçevede, NATO Yüksek Komutanlığı'nın Fransa'ya Almanya'daki mekanize tümeni geri çekerek Cezayir'e konuşlandırılmasına ve ulusal direnişin bastırılmasına izin verdiğini; NATO'nun böylece sömürgecilerin yanında saf tuttuğunu; Fransa'nın Cezayir'i keyfi bir şekilde NATO'ya entegre ettiğini ve Fransa'nın 'Atlantik dayanışması'nı Cezayir'e karşı kullandığını vurgulamıştır. Khider, ayrıca, 20 Eylül 1950'de Cezayir Özgürlük Hareketi'nin BM üyesi tüm ülkelere bir muhtıra göndererek, Cezayir topraklarının keyfi bir şekilde NATO'ya dahil edilmesine karşı çıktığını hatırlatmış; Cezayir halkının, bağımsızlık ve kendi kaderini tayin hakkını göz ardı edenlerle bir araya gelmeyeceğini duyurmuştur. Khider, Cezayir Ulusal Kurtuluş Ordusu ve Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin bir çağrıda bulunduğunu, NATO'nun

Fransa'ya (NATO'ya tahsisli) askerî kuvvetlerini Cezayir'e göndermesine izin vermesinin BM Şartı'ndaki ilkelere aykırı olduğunu, büyük Afrika-Asya Toplumlarının Cezayir bağımsızlık meselesini ele almalarının lazım geldiğini, barışsever her milletin, Fransa'nın sömürgeci saldırılarının durması için ayağa kalkması gerektiğini belirtmiştir.

Khider'in çağrısından önce, 18-24 Nisan 1955 tarihlerinde düzenlenen Bandung Konferansı'nda, esasen, Cezayir meselesi etraflıca ele alınmış ve Cezayir'in sömürgeciliğe karşı vermiş olduğu ulusal mücadele desteklenmiştir. Konferansta, Pakistan Başvekili Muhammed Ali, diğer hususlar meyanında, Tunus, Fas ve Cezayir meselesinin de ele alınacağını söylemiştir (Murat, 2018, s. 370). Konferansın Siyasi Komitesi, Kuzey Afrika'nın halen sömürge hegemonyası altında olmasının nedeninin NATO ülkeleri arasındaki siyasi ve diplomatik dayanışma olduğunu bildirmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 2 Haziran 1955).

Bandung Konferansı'nın başladığı gün olan 18 Nisan 1955 tarihinde, Başbakan Adnan Menderes, Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Tarbe de Saint Hardouin'i kabul etmiştir. Esasen Bağdat Paktı'na Suriye'nin katılımına Fransa'nın muhalefet etmesinin ele alındığı görüşmede, Kuzey Afrika'daki gelişmeler de gündeme gelmiştir. Başbakan Menderes, Fransa Büyükelçisi'ne, Türkiye'nin genel ilkesinin bütün milletlerin özgür olması ve özgür yaşaması olduğunu, bu bakımdan Türkiye'nin Fransa Afrika meselesinde hassas bir durumda bulunduğunu, konuyu NATO'nun ve özgür dünyanın hayati bir güvenlik davası olarak değerlendirdiğini, Kuzey Afrika'daki milletlerin Fransa'yla anlaşarak aşamalı bir şekilde özgürlüklerine kavuşmalarının en iyi hâl şeklini teşkil edeceği sonucuna vardığını, Türkiye'nin bu bağlamda birçok müttefik ülkeye telkinlerde bulunduğunu, Fransa'nın Suriye'nin bağımsızlığına önem atfettiğini ileri sürerek Bağdat Paktı'na katılımına muhalif bir tavrı sergilemesine rağmen, Kuzey Afrika'daki ülkelerin bağımsızlıklarına aykırı bir siyaset izlediğini söylemiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 18 Nisan 1955).

29 ülkenin katılımıyla yapılan Bandung Konferansı'nda Cezayir'den Ulusal Kurtuluş Cephesi, Tunus'tan Néo-Destur ve Fas'tan İstiklal Hareketi bir heyet olarak katılmıştır. Dış politikasını Batı'nın dış politika hedefleriyle uyumlaştırma çabası içinde olan (Oran, 2001, s. 537) Türkiye de Konferansa davet edilmiştir. Öte yandan, bu davete aslında iştirak etmek istemeyen Türkiye'nin Konferansa katılımında, Turgay Murat'ın incelemesine göre,

ABD'nin de rolü bulunmaktadır (Murat, 2018, s. 372). Bandung Konferansı'nda hararetli geçen tartışmalar sonrasında Cezayir meselesine dair şu madde kabul edilmiştir:

Kuzey Afrika'da halen çözüme kavuşturulamamış durum ve Kuzey Afrika halkının kendi kaderini tayin hakkının ısrarlı bir şekilde reddedilmesi muvacehesinde, Asya-Afrika Konferansı Cezayir, Fas ve Tunus halklarının kendi kaderlerini tayin haklarına destek ifade eder ve Fransız hükümetine meseleye gecikmeksizin barışçı bir çözüm bulunması çağrısında bulunur (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Nisan 1956).

Bandung Konferansı'nda Türkiye'yi Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Hindistan'ı Başbakan Nehru temsil etmiştir. İki heyet başkanı arasında yoğun tartışmalar yaşanmış; Zorlu'nun komünist tehdit karşısında tarafsızlığın tehlikelerine işaret etmesi karşısında Nehru, NATO'nun sömürgeciliğin en kuvvetli koruyucularından biri olduğunu söylemiştir (Armaoğlu, 1983, s. 625). Nehru'nun NATO'ya atıfla Cezayir meselesine işaret ettiği açıktır. Bununla birlikte, Nehru'nun 1962 yılında Cezayir'in bağımsızlığına kavuşması sonrasında Fransa Cumhurbaşkanı de Gaulle'ü de tebrik etmesi tepki yaratmıştır. Nitekim, Hindistan ve Çin Halk Cumhuriyeti arasında 1962 yılındaki silahlı mücadelede Nehru, diplomatik alanda destek amacıyla Cezayir nezdindeki nabız yoklamasından umduğu desteği bulamamıştır (Chatterjee, 2021).

Cezayir Ulusal Kurtuluş liderlerinin, Bandung Konferansı sonrasında, Konferans katılımcılarının bir atalet içinde bulduklarını müşahade ettikleri anlaşılmaktadır. Kuzey Afrika Özgürlük Komitesi Cezayir Heyeti tarafından 2 Haziran 1955 tarihinde yayınlanan bir muhtıradan, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi tarafından kabul edilen kararlara değinilmiş; bu çerçevede, Cezayir'in bağımsızlığına yönelik tehlikenin bundan böyle sadece Fransa'yla sınırlı olmadığı, 'Atlantik dayanışması'nın da artık bir tehlike arz ettiği, Cezayir'in bir 'NATO toprağı' olduğu gerekçesiyle Fransa, NATO'ya tahsis ettiği askerî kuvvetlerin Cezayir'e yönlendirilmesini sağladığı; böylece mücadelenin uluslararası alana yayıldığı; bu nedenle Cezayir'in, sorunun uluslararasılaştırmaya karar verildiği kaydedilmiş; barışsever halkları ve hükümetleri Cezayir'deki sömürge düzenine son verilmesinde desteğe davet edilmiş; bu davetin, daha ziyade Afrika-Asya halklarına (Bandung Konferansı katılımcılarına) yönelik olduğu vurgulanmıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 2 Haziran 1955).

Cezayir Ulusal Kurtuluş Hareketi, bu davet sonrasında ‘Cezayir’de Sömürgeci Saldırıya Dur Haftası’ düzenlenmesini talebinde bulunmuş, bu talebini Türkiye’ye de iletmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 15 Haziran 1955).

Bandung Konferansı sonrasında, Cezayir Ulusal Kurtuluş Hareketi’nin Türkiye’yle temaslarını artırdığı görülmektedir. Bu bağlamda, 24 Haziran 1955 tarihinde T.C. Kahire Büyükelçiliği’nden Hariciye Vekâleti’ne gönderilen bir yazıda, Kuzey Afrika Özgürlük Komitesi Cezayir Heyeti tarafından Türkiye Cumhurbaşkanı’na bir çağrı yapılmıştır. Fransa’nın kendi verilerine göre Cezayir’de bulunan Fransız askerlerinin sayısı 120,000’e ulaşmıştır. Hareket, bu sayının esasen 200,000 olduğuna dikkat çekmekte ve Fransızların son giriştikleri saldırılara değinilerek, Türk hükümetinden Cezayir’e uluslararası bir müdahalede bulunulması amacıyla gerekli alakayı göstermesi talep edilmektedir. Çağrıda, Fransa’nın NATO’ya tahsis ettiği mekanize tümenin Cezayir’e sevk edildiği, NATO’daki Fransız Komutan General Larillot’un Cezayir’deki Fransa Kuvvetleri Komutanlığı’na atandığına dikkat çekilmekte ve daha önce Aurès dağlarındaki Fransız askerî operasyonlarının diğer dağlık bölgelere de genişletildiği belirtilmekte; Fransa’nın NATO’ya yaptığı ve Cezayir direnişine karşı saldırgan bir biçimde müdahil olma çağrısının karşısında, Afrika-Asya müdahalesinin yaşamsal önemde, meşru bir girişim olacağı vurgulanmaktadır. Çağrıda, NATO’nun, Fransa’nın NATO’ya tahsisli kuvvetlerinin Cezayir’de kullanılmasına onay vermesinin, Bandung Konferansı’nın bu konudaki uyarısına rağmen (‘...*abstention from the use of arrangements of collective defense to serve the particular interest of any of the big Powers...*’) yapıldığına işaret olunmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 24 Haziran 1955).

Cezayir Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin uluslararası boyuta taşınmasında önemli bir gelişme, BM Genel Kurulu’nda 25 Kasım 1955 tarihinde yapılan oylamada, Cezayir meselesinin çoğunluk oyuyla BM 10. Genel Kurul toplantısının gündemine alınması olmuştur. Ancak, bilahare yapılan görüşmelerde, Fas ve Tunus ile Fransa arasında (bağımsızlık tanınmasına dair) müzakerelerin başlamış olması muvacehesinde, Fransa’ya Cezayir’e yönelik tutumunu gözden geçirmesine imkân tanınması amacıyla, Asya-Afrika Grubu Cezayir gündem maddesinin ertelenmesinin uygun olacağına karar vermiştir (BM, 1955).

Fransa’nın Cezayir konusunda 1955-56 yıllarında bir taraftan NATO dahil diplomatik girişimlerini sürdürürken, diğer taraftan da Cezayir’deki askeri

varlığını sürekli tahkim ettiği anlaşılmaktadır. Arap Devletleri Ofisi'nin 1 Nisan 1956 yılında hazırladıkları muhtıraya göre, NATO'daki Fransız kuvvetleri dokuz tünden oluşmaktadır. Bunlardan beşi, Cezayir'e halihazırda sevk edilmiştir. 10 Mart 1956 günü ise 50,000 ilave asker Cezayir'e sevk edilmek üzere hazır edilmiştir. Böylece, Cezayir'deki Fransa askerî kuvveti sayısı 250,000'e ulaşacaktır. Muhtıradaki kayıta belirtildiği üzere, güvenilir kaynaklardan edinilen bilgiler çerçevesinde, Fransa Cezayir'e bir tümen asker daha nakledecek, böylece Fransa'nın NATO'da üç tümen askeri kalacaktır. 17 Mart 1956 günü Fransa, Batı Almanya'daki iki mekanize tümenin havayoluyla Cezayir'e sevki talimatını vermiştir. Buna, deniz kuvvetleri de destek sağlayacaktır. Fransız kuvvetlerindeki artış, daha fazla yıkım ve can kaybına yol açmaktadır. 1954 Kasım ayında aylık can kaybı 30 iken, 1956 Ocak ayında bu sayı 285'e yükselmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Nisan 1956).

Bu arada, 27 Mart 1956 günü NATO Konseyi toplantısı Daimî Temsilciler düzeyinde Paris'te yapılmış ve Cezayir konusu ele alınmıştır. Toplantı sonucu yapılan açıklamada, Fransa'nın Avrupa'nın savunması amacıyla NATO'ya tahsis etmiş olduğu kuvvetlerindeki azaltma hakkında Konsey'e bilgi verildiği; bu çerçevede, Avrupa'daki (güvenlik) durumunun gözden geçirildiği; Konsey'in, Fransa'nın Kuzey Atlantik Antlaşması kapsamındaki alan olan Cezayir'deki kuvvetlerini kendi güvenlik çıkarları uyarınca takviye etme lüzumu üzerine bu azaltmayı gerekli gördüğünü not ettiği, NATO'nun bu bölgedeki (Kuzey Afrika) güvenliğinin önemini müdrük olduğu, Konsey'in, erken ve kalıcı bir çözüm bulunmasına dair ümidi dile getirdiği, Fransa'nın Avrupa'nın müşterek güvenliğine katkısını tam olarak yerine getirme yolundaki kararlılığını not ettiği bildirilmiştir (North Atlantic Treaty Organisation, 1956). Açıklama diplomatik bir dille yazılmıştır. Bu nedenle, 'erken ve kalıcı çözüm'ün ne olduğu hususu ortada bırakılmıştır. Paragrafın 'lafzı' bu yönde olmasına rağmen, 'ruhunun' Cezayir meselesine atıf yaptığı barizdir. Esasen, Cezayir'deki durumun Akdeniz'deki barış ve güvenliğe tehdit teşkil ettiği ve NATO'nun tam merkezindeki bir mesele olduğu Cezayir direniş hareketi tarafından da dile getirilen bir görüş olmuştur (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 26 Temmuz 1956).

Fransa'nın Cezayir'deki artan askerî tahkimatına dair bilgiler, Cezayir Ulusal Bağımsızlık Cephesi Temsilcisi Hussein Ait-Ahmed'in Cezayir meselesine ilişkin olarak New York'ta BM'ye sunduğu 'Beyaz Kâğıt'ta kayıtlı verilerle genel olarak örtüşmektedir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 12 Nisan 1956). Ait-

Ahmet, yaklaşık 300,000 askerin Cezayir'in sömürge savaşıyla yeniden fethedilmesi amacıyla Cezayir'e sevk edildiğini; Fransa, Batı Afrika, Almanya ve Güney Vietnam'dan takviye kuvvetlerin de deniz ve hava yoluyla Cezayir'e intikal ettiğini; Cezayir Valisi Lacoste'un, Paris'te 7 Nisan 1956 günü 200,000 kuvvet takviyesi talep ettiğini açıklamıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 12 Nisan 1956, 'Beyaz Kâğıt' 33. ve 36. paragraflar).

Kağıdın Fransa'nın diplomatik girişimlerine dair bölümünde ise, -Bandung Konferansına uzanan süreçte- Fransa'nın derhal NATO dayanışması talep ettiği, İngiltere Başbakanı Anthony Eden'in Fransız mevkidaşıyla Londra'da bir araya geldikten sonra, Fransa'nın Cezayir politikasına ülkesinin verdiği desteği açıkladığı, ABD'nin Fransa Büyükelçisi C. Douglas Dillon'un Paris'te 21 Mart 1956'da verdiği beyanın, Fransa'nın Cezayir'deki askerî politikasına destek olarak algılandığı ve memnuniyet yarattığı, Le Figaro gazetesinin Vaşington muhabiri de Segonzac'ın, 22 Mart 1956 günü, bir önceki haftaya kadar ABD'nin Fransa'nın NATO'ya tahsisli kuvvetlerinin Cezayir'e gönderilmesini protesto ederken, Vaşington'da yapılan NATO Askerî Komitesi'nin uzun süren toplantısı sonrasında Fransa'ya izin verildiğini ve gazetenin 22 Mart 1956 tarihli sayısında, Atlantik İttifakı'nın Avrupa Komutanı General Gruenther'in 'Fransız kuvvetlerinin Cezayir'e gönderilmesinin Avrupa'da bir boşluk oluşturmuş olmasına rağmen, bunun özgür dünyanın çıkarına olduğunu' söylediğini yazdığını kaydetmiştir. Ait-Ahmet, Cezayir'in barışsever halkına karşı NATO teçhizatının ve NATO'ya tahsis edilen kuvvetlerinin kullanılmasının, aynı zamanda BM Güvenlik Konseyi olan NATO ülkeleri tarafından Fransa'ya helikopter satışının (ABD'nin Vertel Havacılık Şirketinin Fransa Savunma Bakanlığına büyük miktarda H21 helikopterleri satması), BM amaç ve ilkelerine aykırı olduğunu, Asya-Afrika toplumuna ve Bandung Konferansı Bildirisine meydan okuma anlamına geldiğini; Cezayir halkının, Fransa'nın NATO'nun desteğiyle Cezayir sorununu kuvvete başvurmak suretiyle çözmek yönündeki çabalarına dair rahatlığı not ettiğini belirtmiş; Cezayir'de soykırımın ve durumun daha kötüye gitmesinin önlenmesi için, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi BM'nin Fransa-Cezayir ihtilafına müdahale etmesini talep etmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 12 Nisan 1956, 'Beyaz Kâğıt' 39. paragraf).

Bu dönemdeki diğer bir önemli gelişme ise, Irak'ın Cezayir meselesine ilişkin olarak Türkiye, Pakistan ve İran nezdinde yaptığı girişimdir. Irak Dışişleri Bakanı Burhanuddin Bashayan, Bağdat'ta anılan ülkelerin Büyükelçileriyle 5

Nisan 1956 günü yaptığı toplantıda Fransızların Cezayir'e asker yığmalarının bir katliama neden olacağını, bu yığınağı Irak'ın olumsuz karşıladığını Bağdat'taki Fransız Büyükelçisi'ne söylediğini, İngiliz ve ABD Büyükelçileri'ne, Bağdat Paktı üyelerine ve Bandung Konferansı üyelerine de Irak'ın bu tutumunu bildirdiğini belirtmiş; Fransa'nın Cezayir'e gönderdiği 250,000 askerin bir bölümü Fransa'nın NATO kuvvetlerinden ayrıldığı cihetle, Türkiye'nin bu meselede daha net bir tavır takınmasını ve Fransa ve NATO nezdinde baskı yapmasını talep etmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 6 Nisan 1956).

Türk Hariciye Vekâleti'nden Irak'a verilecek yanıt gecikmemiştir. Türkiye'nin BM nezdindeki Daimi Temsilciliği'nden alınan görüş tahtında (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 11 Nisan 1956), Bağdat Büyükelçiliği'ne 13 Nisan 1956 günü verilen talimatta, BM Antlaşması'nın 2. Maddesi'nin 7. Fıkrası'nın üye devletlerin işlerine müdahale edilemeyeceği ilkesini getirdiği, Türkiye'nin bu ilkeye bağlı bulunduğu belirtilmiş; Türkiye'nin NATO yükümlülükleri hatırlatılarak, ahdi bağların dışına çıkılamayacağı ve bu çerçevede dostane girişimler yapılabileceği, Cezayirliilerin haklı ve meşru isteklerinin görmezden gelinemeyeceği, Fransa hükümeti NATO'ya tahsis ettiği kuvvetlerden bir kısmını Cezayir'e göndereceğini NATO Konseyi'ne bildirdiğinde diğer NATO üyelerinin Fransa'nın bu talebine engel olmadıkları; ancak, NATO Konseyi karar metnine Konsey, meseleye süratli ve devamlı bir hâl şekli bulunacağı ümidini izhar ederek, Fransa hükümetinin imkan hasıl olur olmaz, Avrupa toprakları üzerindeki müşterek müdafaa vazifesine tam olarak iştirak edeceği hususundaki arzusunu kaydetmiştir' cümlesinin konulduğu; Fas ve Tunus'taki sorunların iki tarafı da tatmin eder görünen çözüme müzakereler yoluyla ulaşıldığı; en iyi ve isabetli yolun bu olduğu; Türkiye'nin BM'de dile getirdiği bu görüşün isabetli olduğunun bu meselelerde görüldüğü, Türkiye'nin Fransa'ya gayri resmi şekilde tavsiyelerde bulunmayı sürdüreceği bildirilmiştir. Talimatta, ayrıca, Irak'tan, Kıbrıs konusunda Arap aleminin önde gelen üyelerini insafa ve makul bir tutuma sevk etmesinin rica edildiği kaydedilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 13 Nisan 1956). Böylece, Türk Diplomatik Arşivi belgelerine göre, Cezayir meselesiyle ilgili olarak 1956 yılında Türk Hariciye Vekâleti'nin bir dış temsilciliğine en geniş kapsamlı talimatı verilmiş olmaktadır.

Fransa'nın Cezayir direnişine karşı askerî hareketinin sürmesi karşısında, Cezayir Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin Türkiye nezdindeki girişimleri artmıştır. Nitekim, Kuzey Afrika Özgürlük Komitesi Cezayir Heyeti tarafından T.C. Kahire

Büyükelçisi'ne gönderilen 2 Mayıs 1956 tarihli mektupta, özetle, adalete ve hukuka her zaman saygılı olan Türkiye'nin Cezayir'deki son gelişmeler -başkent Cezayir'e 30 km mesafede bulunan Rivet köyünün Fransız hava ve kara kuvvetleri tarafından tamamen yok edilmesinin öğrenilmesi ve yüzlerce sivilin öldürülmesi- üzerine BM Güvenlik Konseyi nezdinde girişimde bulunması talep edilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 22 Mayıs 1956).

Bu dönemde ise Cezayir direnişi ülke sathına yayılmış, kuzey bölgelerinden Tlemsen'e genişlemiştir. Direnişe Cezayirli kadınlar da katılmış, yaklaşık 500,000 asker ve 100,000 polisten oluşan Fransız kuvvetlerinin Cezayir direnişi karşısında etkisiz kaldığına dikkat çekilmiştir. Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin gelişmelerle ilgili değerlendirmesine göre, Cezayir direnişi Fransız kamuoyunun vicdanına da hitap ve etki etmektedir. Nitekim, Cezayir'de 'reform' planı yapan Başbakan Pierre Mendès-France hükümetinin görevine 5 Şubat 1955 tarihinde son verilmesi, bu etkiyi ortaya koymuştur. Cezayir sorununun kuvvet kullanarak çözümünün mümkün olmayacağı böylece görülmüş (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 2 Temmuz 1955), hükümetin görevine son verilmesinin Fransa'da, cumhuriyet kurumlarının kendi halkına zarar verebilecek bir krize yol açabileceğine, sömürgecilerin bu siyasi boşluktan bilistifade, Cezayir'de sivil halka yönelik saldırılarını artırabileceğine ve bu nedenle Fransız liberallerinin ve demokratlarının Cezayir'de adil bir çözüm için çabalarını yoğunlaştırmaları gerektiğine Cephe tarafından dikkat çekilmiştir. Ulusal Kurtuluş Cephesi, Cezayir sorununa barışçı bir çözüm taraftarı olduğunu, bu bağlamda, geçerli tek çözümün Cezayir'in bağımsızlık hakkının tanınması; herhangi bir dini ve etnik ayrım gözetilmeksizin, Cezayir halkının tüm ülke sathında egemenliğinin icra edilmesi olduğunu vurgulamıştır. Cezayir'de bulunan Fransız azınlık, bu egemenliğe diğer Cezayirliyle aynı şekilde katılabilecek, Fransız vatandaşlığı yerine, Cezayir vatandaşlığını alabileceklerdir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 26 Mayıs 1956).

Türk makamları nezdinde önemli bir diğer girişim ise, Kuzey Afrika Millî Kurtuluş Cephesi Başkanı Ahmet Bayout Mohammed'in doğrudan Başbakan Adnan Menderes'e 26 Haziran 1956 günü gönderdiği mektuptur. Türk hükümetinden taleplerin dile getirildiği mektupta, Cezayir Millî Kurtuluş Ordusu'nun 16,000 kişiden oluştuğu; 15 Nisan-11 Haziran 1956 arasındaki Fransız taarruzları karşısında 3,196'sını kaybettiği; bu kayıpların esasen beklendiği, nitekim yarım milyonluk 'ecnebi ordusu'yla savaştıkları; NATO

tarafından teçhiz edilmiş Fransız askerlerinin hesaplı bir planla bir ırkı imha etme yoluna giriştikleri; yedi hafta içinde 87,000 ile 90,000 muharip Cezayirliyi yaş ve cinsiyet ayırt etmeksizin öldürdükleri kaydedilmiştir. Türkiye'nin Fransa'yı protesto etmesinin beklendiği ve bütün Türkleri Fransa'ya, Fransız diplomatlarına, ticaret servislerine ve faaliyetlerine karşı derhal boykot etmeleri için derhal harekete geçirilmesini talep ettikleri bildirilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 26 Haziran 1956).

Bağlantısızlar Hareketi'nin Cezayir meselesinin BM Genel Kurulu gündemine konulmasına dair talepleri, bu defa Fransa'nın Türkiye nezdinde bu diplomatik girişimlerine neden olmuştur. Hariciye Vekâleti Birinci Umum Müdürü/Genel Müdür Talat Miras'ı 19 Eylül 1956 tarihinde Hariciye Vekâleti'nde ziyaret eden Fransa'nın Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı H. Woliner, görüşmede, BM'deki Asya-Afrika Grubunun Hindistan delegesi Arthur Lal'ın başkanlığında 10 Eylül 1956 tarihinde toplandığını, konunun muhtemelen Cezayir meselesinin 15 ülke tarafından BM Genel Kurulu gündemine koydurulması olduğunu söylemiş ve Fransa'dan aldığı talimat uyarınca, Türkiye'nin bu girişime dahil olmamasını talep ettiklerini belirtmiştir. Miras, bu talebin Makam'a (Hariciye Vekili) arzedeceğini bildirmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 19 Eylül 1956).

BM 12. Genel Kurul toplantıları, New York'ta 17 Eylül 1957 tarihinde başlamıştır. Genel Kurul'un açılış konuşmasını 'Genel Kurul Geçici Başkanı' sıfatıyla yapan Tayland Prensi Wan Waithayakon, diğer hususlar meyanında, Cezayir meselesine de değinerek Genel Kurul'un 11. toplantısında Cezayir ve Kıbrıs meselelerinin barışçıl, adil ve demokratik bir şekilde çözümü çağrısının yapıldığını, 12. Genel Kurul toplantılarında bu amaca matuf gelişmelerin kaydedilmesinin samimi arzusu olduğunu belirtmiştir (BM, 17 Eylül 1957).

Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi, BM 12. Genel Kurul toplantılarına hazırlık amacıyla yapılan Siyasi Komite toplantıları öncesinde gerçekleştirdiği bir dizi diplomatik girişimle, Bandung Konferansı katılımcılarına, BM toplantılarından beklentilerini ve taleplerini iletmiştir. Nitekim, Türkiye'ye de Cephe tarafından verilen Muhtıra, Cezayir'de devam eden savaşın bir halkın özgürlüğü ve bağımsızlığına kasteden, sömürgecinin yeniden tesis edilmesine yönelik, dünya barışına daimî bir tehdit oluşturmak suretiyle BM Şartı'na aykırılık teşkil eden bir saldırı olduğu; Cezayir'de akan kanın durdurulması için Cephe'nin 11. Genel Kurul tarafından alınan kararları desteklediği; Cephe'nin

Fransa'yla halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkı temelinde müzakereler yürütmeye hazır olduğu; buna mukabil, Fransa'nın Cezayir'de topyekûn bir savaşı sürdürdüğü ve Cezayir meselesinde askerî bir çözümü empoze ederek sömürge hakimiyetini muhafaza etmeyi amaçladığı; Cezayir halkının Bandung Konferansı'nın tüm katılımcılarına bu gayri medeni yöntemleri kınama çağrısında bulunduğu kaydedilmektedir. Hayatlarını kaybeden Cezayirlilerin sayılarının 500,000'i aştığına dikkat çekilen Muhtırada, ayrıca, birçok köyün haritadan silindiği, halkın zorla yerlerinden edildiği ve binlerce Cezayirli'nin Fas ile Tunus'a mülteci olarak gittiği; Cephe'nin tüm dünya halklarına kendilerine yardım çağrısında bulunduğu; hükümetlere de, Cezayir'deki soykırım girişimini sonlandırmasını teminen Fransa nezdinde diplomatik görüşme yapmaları konusunda ısrarcı olduğu; Bandung Konferansı katılımcılarına da 12. Genel Kurul toplantıları sırasında, Cezayir halkının meşru bağımsızlık talebine yönelik bir karar kabul edilmesine destek verilmesi talebinde bulunduğu kaydedilmektedir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Ocak 1957).

Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin diplomatik girişimlerinin, Fransa Başbakanı Guy Mollet tarafından 9 Ocak 1957 tarihinde yapılan ve münhasıran Cezayir konusunun ele alındığı uzun bir konuşmayla dengelenmeye çalışıldığı görülmektedir. T.C. Paris Büyükelçiliği'nin bu dönemdeki değerlendirmesine göre, BM'deki müzakerelere katılan heyetleri bilgilendirmek amacını da taşıyan söz konusu konuşmada, Fransa'nın güncel tutumunun temel bileşenleri şu şekilde tasrih edilmiştir: Cezayir'de ateşkes önerisinin koşulsuz olarak yenilenmesi; ateşkesi müteakip üç aylık süreçte serbest seçimlerin yapılması; seçimlerden çıkacak Cezayirli 'muteber muhataplarla' müzakerelere derhal başlanması; Cezayir'in gelecekteki statüsü bağlamında adem-i merkezîyet ve dahili özerklik esaslarını birleştirecek ve iki ayrı toplumun (Cezayirli ve Cezayir'de yaşayan Avrupa kökenliler) ayrı varlıklarını müşterek bir hayat içinde geliştirebilmelerine önem veren bir sistemin tesisi; diğer Avrupa ülkelerinin Kuzey Afrika'nın ekonomik gelişmesine katkıda bulunmalarının sağlanması (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 10 Ocak 1957).

Görüleceği üzere, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkı temelinde müzakereler yürütmeye hazır olduğunu duyururken; Fransa Başbakanı, Cephe'yle değil, seçimler sonrasında belirlenecek 'muteber muhataplarla' müzakere yapılabileceğini ve müzakerelerin bağımsızlık değil, özerklik temelinde olabileceğini bildirmektedir.

Cephe, 1957 yılının başındaki yoğun diplomatik girişimlerine bir yenisini eklemiştir. Cezayir Millî Hareketi lideri sıfatıyla Messali Hadj, ABD ve BM'ye 14 Ocak 1957'de bir çağrıda bulunmuş, 'Cezayir'e Karşı Suçlar' bildiriyle medeni dünyanın Fransa'nın Cezayir'de giriştiği katliamlara sessiz kalmaması gerektiğini, ABD ve ABD Kongresi'nin, ABD silahlarının Cezayir'de bağımsızlık isteyen çaresiz halka karşı kullanılmasına izin vermemesi gerektiğini, ABD halkının tarihsel olarak sömürgeciliğe karşı durduğunu, ABD silahlarının, askerî mühimmatının ve helikopterlerinin özgürlük silahları olduğunu, ancak bunların Cezayir'de savaş, yıkım ve nefret aletleri olarak kullanıldığını; BM'nin de Fransa'nın tehditlerine boyun eğmemesi gerektiğini vurgulamıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 14 Ocak 1957).

Fransa'nın bahse konu tutumu, ABD tarafından desteklenmiştir. BM Genel Kurulu Siyasi Komitesi'nde 7 Şubat 1957 günü bir konuşma yapan ABD temsilcisi Büyükelçi Henry Cabot Lodge Jr., Fransa'nın ön koşulsuz ateşkes yapılması, Cezayir'de serbest seçimler düzenlenmesi ve seçilmiş temsilcilerle yeni Cezayir'in mutasavver yapısının görüşülmesine dair önerilerinin ABD tarafından memnuniyetle karşılandığını açıklamıştır. Büyükelçi Lodge, bu önerilerin hayata geçirilebilmesi halinde, önemli bir aşamanın gerçekleşeceğini, bu nedenle, BM Genel Kurulu'na 18 ülke tarafından (Asya Grubu) sunulmak istenen karar tasarısına ABD'nin karşı olduğunu, ABD'nin ayrıca Fransa'nın iç işlerine müdahale anlamına gelecek önerileri de kabul etmeyeceğini vurgulamıştır. Adı geçen, sonuç olarak Fransa'nın tutumuna destek vermiş ve ülkesi tarafından bunun Cezayir meselesinin çözümünde ileriye doğru atılmış önemli bir adım olarak değerlendirildiğini kayda geçirmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 7 Şubat 1957).

Cezayir Millî Hareketi (MNA) ve Millî Kurtuluş Ordusu (ALN), 10 Mart 1957 tarihinde Türkiye Başvekili Adnan Menderes'e sekiz sayfalık bir mektup göndermiştir. Esasen Cezayir meselesiyle ilgili tüm müzahir taraf devletlere gönderildiği anlaşılan mektubun temel amacının, MNA'nın Mısır, Fas ve Tunus'a atamış oldukları temsilcilerin tanıtımı, Cezayir ulusal kurtuluş hareketinin neden ikiye -MNA ve FLN- ayrılmış gibi görüldüğünü açıklamak olduğu anlaşılmaktadır. Özetle, MNA içindeki bazı şahsiyetlerin hareketin kurucu ilkelerinden uzaklaştıkları anlatılmakta, MNA'nın Cezayir halkının gerçek temsilcisi olduğu bildirilmekte, Mısır, Fas ve Tunus'ta tutuklu olan MNA mensuplarının serbest bırakılmaları imkanlarının incelenmesi Başvekil

Menderes'ten talep edilmektedir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 10 Mart 1957).

MNA, Genel Sekreteri Moulay Merbah imzasıyla BM Genel Kurulu Siyasi Komitesi'nde Cezayir meselesine ilişkin görüşmelerde dikkate alınmak üzere ülkedeki durum hakkında hazırladığı kapsamlı bir raporu 3 Nisan 1957 tarihinde 'Fransa Savaşı ve Cezayir'deki Suçlara İlişkin Ek Rapor' başlığıyla ABD Başkanı'na, BM Genel Sekreteri'ne ve BM Afrika-Asya Grubu Başkanı'na göndermiştir. Raporda, 15 Şubat 1957 tarihinde Genel Kurulu'nda alınan kararda Cezayir sorununa, BM Şartı'nda kayıtlı ilkeler temelinde uygun yöntemlerle ve işbirliği ruhu içinde demokratik ve adil bir çözüm bulunmasına ilişkin ümidin tekrarlandığı, ancak aradan geçen altı haftalık sürede bu konuda herhangi bir adım atılmadığına Cezayir'deki can kayıplarından ve tanık ifadelerinden örnekler verilerek dikkat çekilmiştir. BM'nin Cezayir meselesine kayıtsız kalmasının Fransa'yı cesaretlendirdiğine değinilen raporda, BM'nin bu tutumunun Fransa'nın BM kararlarını uygulamaktan imtina ettiği kaydedilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 3 Nisan 1957).

MNA Genel Sekreteri Merbah ve İstihbarat ve Basın Temsilcisi Mohammed Saadoun, 30 Mayıs 1957 günü Ankara'ya gelerek Dışişleri Bakanlığı yetkilisi/Şube Müdürü Sakıp Beyaz'la bir görüşme yapmışlardır. Türkiye'ye ilaveten İran, Pakistan, Irak ve Suudi Arabistan'ı da ziyaret edeceklerini belirten Merbah, Türkiye'nin manen ve maddi olarak Cezayir milliyetçileri için destek talebinde bulunmuştur. Beyaz, Türkiye'nin NATO yükümlülükleri bakımından nazik durumuna rağmen Cezayir meselesinde ön plana çıkmadan, fakat samimi bir şekilde çalışmakta olduğunu, BM'deki hareket tarzının bunun bir delili sayılabileceğini belirtmiştir. Merbah ve Saadoun, Türkiye'nin bu tutumundan ötürü Cezayirli milliyetçilerin memnun ve mütehassis olduklarını kaydetmiştir. Cezayir halkının Türkiye'nin tutumundan memnuniyeti, Cezayir Özgürlük Cephesinin (FLA) temsilcileri Dr. Francis ve Kiouane'nin 10 Haziran 1957 tarihinde Hariciye Vekâleti Umumi Katibiyle/Genel Sekreterle Ankara'da yaptığı görüşmede de dile getirilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 10 Haziran 1957).

Beyaz'ın yaptığı bahse konu görüşmede, adı geçen sorusu üzerine Merbah, MNA ve FLN bölünmesi hakkında bilgi sunmuştur (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 30 Mayıs 1957). MNA ve FLN bölünmesinin nedenleri ve Cezayir'in kurtuluşu için faaliyet gösteren gruplara ilişkin değerlendirmeler,

Dışişleri Bakanlığı tarafından Paris Büyükelçiliğine ve Tunus Büyükelçiliği'ne birer talimat olarak sorulmuştur. Her iki Büyükelçilik de MNA ve FLN'ye ilaveten, farklı oluşumları ve yaklaşımları bulunan diğer Cezayirli gruplara ilişkin olarak ayrıntılı raporlarını Bakanlığa iletmışlerdir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Haziran 1957 ve 3 Haziran 1957). BM nezdindeki Türkiye Daimî Temsilciliği de rakip teşkilatlar olan MNA'nın ve FLN'nin her ikisinin de New York'ta birer büro açtıklarını, ancak BM'de herhangi bir resmi hüviyetlerinin bulunmadığını rapor etmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 5 Temmuz 1957).

Bu arada, 16 Temmuz 1957 tarihinde 21 ülke tarafından verilen önerenin 18 Temmuz 1957 günü kabul edilmesiyle BM 12. Genel Kurulu'nun gündemine 'Cezayir Meselesi'nin dahil edilmesi kabul edilmiştir (BM, 1957). Türkiye, bu 21 ülkenin arasında bulunmamaktadır. Konuyu görüşmek üzere Hariciye Vekaleti Genel Katiplik Siyasi İşler Yardımcısı (Gülsoy, 2022, s. 923) Zeki Kuneralp'i ziyaret eden Fransa'nın Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı Bartillat, söz konusu tasarinin oylamaya konulması halinde Türkiye'nin tutumunu sormuştur. Bu konuda net bir yanıt vermeyen Kuneralp, Türkiye'nin ilke olarak Cezayir milletinin istiklale kavuşmasını istediğini ve Fransızların bu yolda hareket edeceklerini ümit ettiğini muhababına bildirmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 25 Temmuz 1957). T.C. Kahire Büyükelçiliği Maslahatgüzarını ziyaret eden Cezayir Millî Kurtuluş Cephesi yetkilileri, BM Genel Kurul gündemine alınmış bulunan 'Cezayir Meselesi'ni Türkiye'nin desteklemesini istemişlerdir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Eylül 1957).

BM Genel Kurulu Birinci Komitesi'nde konunun görüşülmesi sırasında 6 Aralık 1957 tarihinde bir konuşma yapan Türk Heyeti Başkanı Büyükelçi Seyfullah Esin, sunulan karar tasarılarının içeriği karşısında Türkiye'nin herhangi bir tutum belirlemesinin mümkün olmadığını, bu nedenle Türkiye'nin çekimser kalacağını açıklamıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 20 Aralık 1957).

Nihayetinde, BM 12. Genel Kurulu'nda 10 Aralık 1957 tarihinde kabul edilen kararda, 15 Eylül 1957 tarihinde alınan karara atıfla, Cezayir'deki durum hakkında Genel Kurul'un endişesi yinelenmiş, sorunun çözüme ulaşması amacıyla Fas Kralı ve Tunus Cumhurbaşkanı'nın iyi niyet girişimlerinin not edildiği bildirilmiş, BM Şartı'nın amaçları ve ilkeleri uyarınca, münasip yöntemlere başvurulmak ve işbirliği ruhuyla suretiyle soruna müzakerelerle çözüm bulunmasının arzu edildiği ifade edilmiştir (BM, 1957).

Türk Diplomatik Arşivlerinde 1958 yılına ait Cezayir’le ilgili iki belgede özetle, Cezayir Millî Kurtuluş Hareketi’nin 1955-58 yıllarındaki gelişimin bir özeti verilmiştir. Buna göre, Cezayir’in bağımsızlığını kazanması amacıyla Cezayir milliyetçileri 1955 yılından itibaren Fransızlarla çarpışmaktadır. Fransa ise anavatanından Cezayir’in ayrılmasına yönelik hiçbir hâl tarzına yanaşmamıştır. BM gündemine ilk kez 1955 yılında giren Cezayir meselesinden ötürü Fransa, o yılki Genel Kurul toplantılarına katılmamıştır. Fransa’nın gerekçesi, BM’nin yetkisini Cezayir konusunda tanımamasıdır. Fransa’nın bu tutumu 1956 yılında BM Genel Kurul toplantılarında da devam etmesine rağmen, Fransa o yıl Genel Kurul toplantılarına katılmıştır. Fransa Başbakanı Guy Mollet tarafından ortaya konan öneriler Cezayir’in bağımsızlığını içermediğinden, Cezayir Millî Kurtuluş Hareketi tarafından kabul edilmemiştir. Hareket tarafından benzer bir tutum 1957 yılında da benimsenmiştir. Cezayir meselesi, 1958 yılında düzenlenen BM 13. Genel Kurul toplantılarının gündemine de Asya-Afrika Grubu tarafından getirilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 10 Ekim 1958).

Hariciye Vekâleti’nin resmi notlarında kayıtlı olduğu üzere, Cezayir bağımsızlık hareketi davasına büyük sempati beslemiştir. Cezayir’deki Fransız askerî mevcudiyetinin 600,000’e ulaştığı ve Cezayir’in bağımsızlık sürecine uzanan bir dönemde desteği sürekli talep edilen (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 26 Ekim 1956). Türkiye, T.C. Trablus Büyükelçisi’nin Tunus’ta yayınlanan Al-Amal gazetesinin 20 Eylül 1956 tarihli sayısında yayımlanan mülakatında da belirtildiği üzere, Cezayir halkının bağımsızlık mücadelesine fevkalade müzahir bir tutum sergilemiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 20 Eylül 1956). Türkiye, Bandung Konferansı’nda Kuzey Afrika ülkelerinin kendi kaderlerini tayin etme hakkını tanımış, Fas, Cezayir ve Tunus’un bağımsızlıklarını desteklemiştir. 1956 yılında BM Genel Kurulu Siyasi Komisyonu’na Asya-Afrika Grubu tarafından sunulan ve Cezayir’e kendi kaderini tayin hakkı hakkını isteyen karar taslağına Türkiye tarafından olumlu oy kullanılmıştır. 1957 yılında Siyasi Komisyon’daki müzakerelerin seyri nedeniyle (Asya-Afrika Grubu’nun karar taslağına değişiklik talep eden ülkelerin -Kanada, İrlanda, Norveç- karar taslağından kendi kaderini tayin hakkının çıkarılması önerisi üzerine) Türkiye çekimser oy kullanmış, Türk heyeti tarafından yapılan açıklamada Cezayir meselesine duyulan sempati ifade edilmiştir. Asya-Afrika Grubu’nun Cezayir konusunun BM Genel Kurul gündemine alınmasına ilişkin mektuba Türkiye de imza atmıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 10 Ekim 1958). Türkiye,

Fransa ile Cezayir bağımsızlık hareketi arasındaki gizli tutulan müzakerelerden de haberdardır. Bu çerçevede, Cezayir davasını yürüten taraflarla temaslarını her daim sürdürmüştür (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 21 Kasım 1958).

6. Sonuç

Cezayir'in 5 Temmuz 1962 tarihinde ilan edilen bağımsızlığına uzanan süreçte 1955-58 dönemi, Türk Diplomatik Arşiv belgelerine göre yoğun bir askerî mücadeleye ve diplomatik girişimlere sahne olmuştur. MNA ve bilahare FLN, sahadaki sıcak çatışmaların yanı sıra, Fransa'nın NATO ve BM'deki teşebbüslerini engelleme çabası içinde olmuştur.

Cezayir'in Fransa tarafından anavatanının bir parçası olarak görülmesi, 1 Kasım 1954'den itibaren silahlı mücadele niteliğini alan Cezayir bağımsızlık mücadelesinin NATO gündemine de gelmesine neden olmuştur. Bu yönüyle NATO üyesi ülkeler, kendilerini, Cezayir meselesinde bir taraftan müttefik Fransa'nın toprak bütünlüğüne saygı, diğer taraftan da kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde sömürgelerin bağımsızlık süreçleriyle ilgilenme şeklinde tanımlanabilecek bir ikilem içinde bulmuşlardır. Cezayir topraklarında 1955 yılında petrol bulunması sonrasında ülkenin Fransız ve ABD petrol şirketlerinin de yakın ilgi alanı haline gelmesi, sorunun daha karmaşık bir hâl almasına neden olmuştur.

Cezayir bağımsızlık hareketinin gerek NATO'da gerekse de BM'de aktif bir diplomatik çaba içinde olduğu, MNA ve FLN tarafından hazırlanan ve Türk Diplomatik Arşivleri'nde de yer alan belgelerden anlaşılmaktadır. Bu diplomatik girişimlerin, sahadaki gelişmeleri güncel bir şekilde ve sade dille muhataplarına aktardığını söylemek mümkündür. MNA ve FLN, aralarındaki görüş ayrılıklarına rağmen, Cezayir meselesiyle ilgilenen dönemin Türkiye dahil önde gelen ülkeleriyle ikili olarak da temaslarını yürütmüşlerdir. Gerek Türk Hariciye Vekâleti yetkilileriyle yapılan görüşmelerin gerekse de Başvekil Adnan Menderes'e doğrudan gönderilen mektupların içeriklerinin fevkalade ayrıntılı ve sahadaki güncel durumu yansıtmalarına ilaveten, uluslararası alandaki gelişmeleri de ele alan nitelikli girişimler olduğu görülmektedir.

Bu çerçevede, Cezayir'in bağımsızlığına uzanan süreçte 1955-58 yıllarının davanın uluslararası alanda anlatıldığı ve gündemde tutulduğu bir dönem olduğunu söylemek mümkündür. Bu sürecin 1958 yılından sonraki seyrinin, Türk

Diplomatik Arşivleri'nde yeni belgelerin kamuoyuna açıklanması sonrasında ayrıca incelenmesi farklı bir araştırma konusu olabilir.

KAYNAKÇA

Akşin, S. (2022). “Cezayir ve Fransa’da 5. Cumhuriyet”, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Armaoğlu, F. (1983). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Attali, J. (2011). *Demain, qui gouvernera le monde?*. Fayard.

Auzanneau, M. (2018). *Oil, Power and War: A Dark History*. Chelsea Green Publishing.

BM. (1995). “Resolutions adopted on the Reports of the First Committee: 909(X) The Question of Algeria – The General Assembly decides not to consider further the item entitled “The Question of Algeria” and is therefore no longer seized of this item on the agenda of its tenth session. 548th Plenary Meeting, 25 November 1955. Resolutions and Decisions, 20 September-20 December 1955: [A/3116](https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/103/89/PDF/NR010389.pdf?OpenElement), Erişim Tarihi, 13 Mart 2023. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/103/89/PDF/NR010389.pdf?OpenElement> .

BM. (1957). “United Nations General Assembly Twelfth Session Official Records”, 17 Eylül 1957, United Nations Digital Library, Erişim Tarihi, 5 Temmuz 2024. <https://digitallibrary.un.org/record/646232?v=pdf> .

BM. (1957). “United Nations General Assembly Twelfth Session” 18 Temmuz 1957, A/3617 sayılı Karar. United Nations Digital Library, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://digitallibrary.un.org/record/846115?ln=ar&v=pdf> .

BM. (1957). “United Nations General Assembly Resolutions”, A/RES/1184 (XII). 10 December 1957. Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/119/67/pdf/nr011967.pdf?token=bFt0ZHKJrwEJqKdVKA&fe=true>

Boulares, H. (2012). *Histoire de la Tunisie*. Cérès Editions.

CDHA. “L'Organisation Commune des Régions Sahariennes (OCRS) ou Comment la France a tenté en vain de conserver le Sahara?”, *Centre de Documentation Historique sur l'Algérie CDHA*, Erişim Tarihi, 11 Mart 2023. <https://www.cdha.fr/lorganisation-commune-des-regions-sahariennes-ocrs> .

Chatterjee, V. (2021). "Common Crime Against Algeria", *The Telegraph Online*, 07.05.2021, Erişim Tarihi, 31 Mart 2023. <https://www.telegraphindia.com/opinion/common-crime-against-algeria/cid/1814759>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 30, 1952). T.C. Paris Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne 30 Haziran 1952, Sayı: 2954/388, Yer no: 17812-8493, Erişim Tarihi, 11 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ocak 1, 1955). Cezayir'in genel durumu, idaresi, siyaseti ve dış politikasıyla ilgili metin 01.01.1955, Yer no: 38033-154623-8, Erişim Tarihi, 10 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ocak 10, 1955). Fransa Başbakanının İtalya Dışişleri Bakanı ve Başbakanı'yla görüşmesi. T.C. Roma Büyükelçiliği'nin 10 Ocak 1955 tarihli ve 37-15 sayılı yazısı, Yer no: 38164-155308-3, Erişim Tarihi, 14 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ocak 27, 1955). “La Question” par François Mauriac, L'Express, 15 janvier 1955, T.C. Paris Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne, 27 Ocak 1955, No: 90/43, Yer no: 38033-154623-7, Erişim Tarihi, 14 Mart 1955. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Mart 13, 1955). Fransa'nın dış politikası hakkında Fransa devlet adamlarıyla görüşmeler, T.C. Paris Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne Şifre Telgraf, 13.03.1955, No: 25, Yer no: 38164-155308-64, Erişim Tarihi, 14 Mart 2023, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Mart 15, 1955). Fransa'nın Suriye Politikası, T.C. Şam Elçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne Şifre Telgraf, 15.03.1955, No: 60, Yer no: 38164-155308-63, Erişim Tarihi, 14 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Nisan 18, 1955). Başbakan Adnan Menderes'in Fransa Büyükelçisi Tarbe de Saint Hardouin'le mülakatı 18 Nisan 1955. T.C. Hariciye Vekâleti tarafından tutulan zabıt. Yer no: 38075-154866-1, Erişim Tarihi, 13 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Mayıs 14, 1955). Cezayir meselesine dair Cezayirliiler Ulusal Hareketlerinin (Cezayir Ulemalar Derneği, Cezayir Halk Partisi, Cezayir Manifestosu Demokratik Birliği) Muhtırası – 14 Mayıs 1955, Yer no: 17812-84955-1, Erişim Tarihi, 10 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 1, 1955). Cezayir Ulusal Kurtuluş Ordusu ve Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni temsil eden Cezayir Heyeti tarafından Kuzey Atlantik Andlaşması imzacı Devletleri Hükümetlerine verilen Muhtıra – 1 Haziran 1955, Yer no: 17812-84975-7, Erişim Tarihi, 14 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 2, 1955). Kuzey Afrika Özgürlük Komitesi-Cezayir Heyeti tarafından yayınlanan Muhtıra, Kahire, 2 Haziran 1955, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi adına Mohamed Khider'in beyanı, Yer no: 17812-84975-6, Erişim Tarihi, 11 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 15, 1955). Kuzey Afrika Kurtuluş Komitesi'nin “Cezayir Haftasında Sömürgeci Agresyona Dur” konulu çağrısı. Kahire, 15 Haziran 1955, Yer no: 17812-84975-4, Erişim Tarihi, 21 Ağustos 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 24, 1955). Kahire'deki Cezayir kurtuluş hareketini tensil eden kuruluşların Cezayir'deki Fransız agresyonu konusunda Türkiye'den yardım talebi. T.C. Kahire Büyükelçiliği'nden Hariciye

Vekâleti'ne 24 Haziran 1955 tarihli ve 420/229 sayılı yazı. Yer no: 17812-84975-2, Erişim Tarihi, 21 Ağustos 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Temmuz 2, 1955). Fransa'da M. Mendès-France hükümetinin düşmesiyle kabinede meydana gelen buhran, Yer no: 38574-155859-12, Erişim Tarihi, 6 Nisan 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ağustos 31, 1955). Fransa-Tunus Anlaşmaları, Yer no: 38688-156702-1, Erişim Tarihi, 14 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Eylül 1, 1955). Cezayir Milli Hareketi Genel Sekreteri Moulay Merbah'ın Cezayir meselesi hakkında Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine gönderdiği Muhtıra (1955), Yer no: 17812-84962-2, Erişim Tarihi, 11 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Nisan 1, 1956). Arap Devletleri Heyeti Ofisi – Cezayir meselesi hakkında Asya-Afrika Grubu ülkelerine sunulan Açıklayıcı Muhtıra – 1 Nisan 1956, Yer no: 17812-84940-3, Erişim Tarihi, 13 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Nisan 6, 1956). Bağdat Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne 68 sayılı Şifre Telgraf, 6 Nisan 1956, Yer no: 17812-84989-3, Erişim Tarihi, 11 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Nisan 11, 1956). Birleşmiş Milletler nezdinde Türk Daimî Delegasyonu'ndan Hariciye Vekâleti'ne iletilen görüş No: 691-20 /11 Nisan 1956, Yer no: 17812-84973-1, Erişim Tarihi, 11 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Nisan 12, 1956). Cezayir Ulusal Bağımsızlık Cephesi Temsilcisi Hussein Ait-Ahmed'in Cezayir Meselesine dair BM'ye sunduğu "Beyaz Kâğıt", New York, 12 Nisan 1956, Yer no: 17812-84940-2, Erişim Tarihi, 14 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Nisan 13, 1956). Irak Dışişleri Bakanının Cezayir meselesi hakkında Pakistan, İran ve Türkiye Büyükelçileriyle yaptığı görüşme, Hariciye Vekâleti'nden T.C. Bağdat Büyükelçiliği'ne, 13 Nisan 1956, Yer no: 17812-84989-5,84989-4, 84974-1, Erişim Tarihi, 11 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Nisan 16, 1956). Afganistan, Suudi Arabistan, Birmanya, Seylan (Sri Lanka), Mısır, Hindistan, Endonezya, Irak, İran, Ürdün, Lübnan, Libya, Pakistan, Filipinler, Suriye, Yemen ve Tayland Daimî Temsilcileri tarafından BM Güvenlik Konseyi Başkanı Henry Cabot Lodge'a gönderilen ortak mektup, 16 Nisan 1956, Yer no: 17812-84940-1, Erişim Tarihi, 16 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Mayıs 22, 1956). Kuzey Afrika Özgürlük Komitesi-Cezayir Heyeti tarafından yayımlanan T.C. Kahire Büyükelçisine gönderilen mektup, 22 Mayıs 1956, Yer no: 17812-84937-1, Erişim Tarihi, 16 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Mayıs 26, 1956). Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'nden T.C. Kahire Büyükelçiliği'ne gönderilen Cezayir'deki gelişmelere ilişkin Basın Bildirisi – 26 Mayıs 1956, Yer no: 17812-84941-1, Erişim Tarihi, 24 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 26, 1956). Kuzey Afrika Milli Kurtuluş Cephesi Başkanı Ahmet Bayout Mohammed'in Başvekil Adnan Menderes ve Türk hükümetine yazdığı mektup (“Vekil görmüştür” ibareli), 26 Haziran 1956, Yer no: 17812-84933-1, Erişim Tarihi, 16 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Temmuz 26, 1956). “A Black Paper on French Repression in Algeria” submitted to the Government of the United States of America by the Algerian National Movement, 26 July 1956, Messali Hadj, Exiled Leader of the Algerian National Movement, Yer no: 17812-84978-3, Erişim Tarihi, 24 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Eylül 19, 1956). Hariciye Vekâleti Birinci Umum Müdürü (Genel Müdür) Talat Miras'ın Fransa'nın Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı H. Woliner'le 19 Eylül 1956 tarihinde yaptığı görüşme, Yer no: 17812-84942-2, Erişim Tarihi, 25 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Eylül 20, 1956). T.C. Trablus Büyükelçisinin Tunus'ta yayınlanan ve Néo-Destur partisinin yayın organı olan Al-Amal gazetesinin 20 Eylül 1956 tarihli sayısında yayımlanan mülakatı. Yer no: 17812-84926-1, Erişim Tarihi, 25 Mart 1956. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ekim 26, 1956). Cezayir Meselesi hakkında rapor. FLN heyetinin Ankara'da Hariciye Vekâleti'ne tevdi ettiği 26 Ekim 1956 tarihli notlar. Yer no: 17812-84972-1, Erişim Tarihi, 21 Ağustos 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ocak 1, 1957). Cezayir Milli Kurtuluş Cephesinin 12. Birleşmiş Milletler oturumu öncesinde Cezayir meselesi ve Baendong Konferansı hakkındaki muhtırası. 01.01.1957, Yer no: 17812-84970-1, Erişim Tarihi, 5 Temmuz 2024, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr> .

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ocak 10, 1957). Guy Mollet, Fransa'nın Cezayir politikasına dair konuşma-9 Ocak 1957, Yer no: 17812-84942-3, Erişim Tarihi, 25 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ocak 14, 1957). Cezayir Meselesi Hakkında Birleşmiş Milletler ve ABD'ye Çağrı. 14 Ocak 1957, Yer no: 17812-84978-1, Erişim Tarihi, 6 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ocak 31, 1957). Sahra Bölgelerinin İdaresine ve Teşkilatlandırılmasına Dair Kanun Projesinin Kabul Edildiği. Paris Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne 31 Ocak 1957 tarihli ve 126-74 sayılı Yazı. Yer no: 38164-155308-12, Erişim Tarihi, 4 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Şubat 7, 1957). Cezayir Meselesi Hakkında Büyükelçi Henry Cabot Lodge'nin Yaptığı Konuşma. 7 Şubat 1957, Yer no: 17812-84961-1, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Mart 10, 1957). Cezayir Milli Hareketinin Cezayir Meselesine Dair Adnan Menderes'e Mektubu. 10 Mart 1957, Yer no: 17812-84952-1, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Nisan 3, 1957). Cezayir Milli Hareketinin Cezayir Meselesine Dair Adnan Menderes'e Mektubu. 3 Nisan 1957, Yer no: 17812-84978-2, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Mayıs 30, 1957). Sakıp Beyaz ve Cezayir Milli Hareketi Genel Sekreteri Moulay Merbah'ın Cezayir Meselesi Hakkında Yaptıkları Görüşme. 30 Mayıs 1957, Yer no: 17812-84967-1, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 1, 1957). Cezayir'in Kurtuluşu İçin Faaliyet Gösteren Gruplara Merkez ve İcra Komite Üyelerinin İsimleri, Özgeçmişleri ve Görev Alanları. T.C. Paris Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne gönderilen 1 Haziran 1957 tarihli ve 543-283 sayılı yazı. Yer no: 17812-84951-1, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 1, 1957). Cezayir'deki Milliyetçilik Faaliyetleri. T.C. Tunus Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne gönderilen 3 Haziran 1957 tarihli ve 564-168 sayılı yazı. Yer no: 17812-84950-1, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 10, 1957). Front de Libération Algérienne'nin temsilcilerinin Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Görüşülen Cezayir Meselesinde Desteğimizden Ötürü Teşekkürleri. Hariciye Vekâleti

Umumi Kâtibin Yaptığı Mülakat Proseverbali. 10 Haziran 1957. Yer no: 17812-84966-1, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Temmuz 5, 1957). Cezayir Milli Kurtuluş Cephesi Cezayir Milli Hareketi'nin New York'ta Haber Bürosu Açtıkları ve Fransa Aleyhinde Yaptıkları Haberler. Birleşmiş Milletler nezdindeki Türkiye Daimî Temsilciliğinden Hariciye Vekâleti'ne Şifre Telgraf, 5/7/57, No: 46. Yer no: 17812-84956-3, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Temmuz 25, 1957). Zeki Kuneralp ve Fransız Müsteşarı Bartillat'ın Cezayir Meselesine Dair Görüşmeleri. Hariciye Vekâleti Servis Notu "Gizli". 25.07.1957. Yer no: 17812-84959-7, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Eylül 1, 1957). Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Gündemine Alınmış Olan Cezayir Meselesi ve Memleketimizden Beklenen Destek. T.C. Kahire Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne gönderilen 1 Eylül 1957 tarihli ve 672-387 sayılı yazı. Yer no: 17812-84964-1, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Aralık 20, 1957). Büyükelçi Seyfullah Esin'in Cezayir Meselesi Hakkında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Oturumunda Yaptığı Konuşma. 6 Aralık 1957. Yer no: 17812-84958-1, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ekim 10, 1958). Cezayir Meselesinin Birleşmiş Milletlerde Müzakeresi ve Türkiye'nin Bu Müzakerede Takip Ettiği Hattı Hareket. 10 Ekim 1958. Yer no: 17812-84959-2, Erişim Tarihi, 9 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Kasım 21, 1958). Türkiye'nin Cezayir Milli Kurtuluş Cephesi ile Gerçekleştirdiği Temaslar ve Takip Ettiği Politika. 21 Kasım 1958. Yer no: 17812-84963-1, Erişim Tarihi, 9 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

De Sédouy, J.A. (2016). "*Le Concert européen*", *Inflexions*, 2016/3 (No:33), 61-69, Erişim Tarihi, 26 Mart 2023. <https://www.cairn.info/revue-inflexions-2016-3-page-61.htm>.

Erol, M. (1973). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*. Bilgi Basımevi.

Gülsoy, B. (2022). Zeki Kunalalp'in Diplomatik Görevleri, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XXII/45, Güz 2022.

Murat, T. (2018). Bandung Konferansı ve Türkiye, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 2, Temmuz 2018.

North Atlantic Treaty Organization (1956). *International Organization*, 10(3), doi:10.1017/S0020818300007967.

Oran, B. (ed.) (2001). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1: 1919-1980*. İletişim Yayınları.

Time (1955). France: Broken Pledge, Monday, June 06, 1955.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. *Barbaros Hayreddin Paşa*, Erişim Tarihi, 10 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/barbaros-hayreddin-pasa>.

Tütüncü, M. (2013). *Cezayir'de Osmanlı İzleri (1516-1830)*, Çamlıca Basım Yayın.

United States Government Printing Office (1957). Hearings Before the Committee on Foreign Relations and the Committee on the Armed Services United States Senate, 85th Congress S.J. Res. 19 and H.J. Res. 117, February 5,6,7,8 and 11, 1957, Washington, 1957, Erişim Tarihi, 14 Mart 2023. <https://li.proquest.com/elhpdf/histcontext/HRG-1957-FOR-0016.pdf>.

Yahi A. (2023). “Fransa’nın Cezayir ölünde Yaptığı Nükleer Denemeler Sessizliğe Gömüldü”, *Independent Türkçe*, 24.08.2023, Erişim Tarihi, 3 Temmuz 2024. <https://www.indyturk.com/node/656716/d%C3%BCnya/fransan%C4%B1n-cezayir-%C3%A7%C3%B6l%C3%BCnde-yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C3%BCkleer-denemeler-sessizli%C4%9Feg%C3%B6m%C3%BCld%C3%BC>.